

УДК 373.5: 821.161.2

Лілік О. О., к.пед.н., доцент (Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка)

РОДИННА ІСТОРІЯ В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ КОНТЕКСТІ ЗА РОМАНОМ ЮРІЯ ВИННИЧУКА «ТАНГО СМЕРТІ»: МАТЕРІАЛИ ДО ВИВЧЕННЯ У ВНЗ

***Анотація.** В статті досліджено жанрово-стильові, проблемно-тематичні особливості роману Юрія Винничука «Танго смерті». Проаналізовано твір у контексті української історії ХХ століття, прослідковано його зв'язок із зарубіжною літературою, музичним мистецтвом, охарактеризовано специфіку образної системи, особливості сюжетотворення. Запропоновано методичні рекомендації до вивчення роману студентами філологічних факультетів, визначено методи і прийоми, які сприятимуть підвищенню ефективності аналізу.*

***Ключові слова:** роман, історичні події, сюжет, образ, запитання, танго.*

***Аннотация.** В статье исследованы жанрово-стилевые, проблемно-тематические особенности романа Юрия Винничука «Танго смерти». Проанализировано произведение в контексте украинской истории XX века, прослежена его связь с зарубежной литературой, музыкальным искусством, наведены характеристики специфики образной системы, особенности сюжетобразования. Предложены методические рекомендации по изучению романа студентами филологических факультетов, определены методы и приемы, способствующие повышению эффективности анализа.*

***Ключевые слова:** роман, исторические события, сюжет, образ, вопрос, танго.*

***Annotation.** The article researches genre and style, problem-themed features Yuri Vynnychuk's novel «Tango of Death». The novel is analyzed in the context of Ukrainian history of the twentieth century, its relationship with foreign literature and music is followed, its character system, features of the plot creation are described. The guidelines for philology students studying the novel are proposed, methods and techniques that will improve the efficiency of the analysis are defined.*

***Keywords:** novel, historical events, plot, image question, tango.*

Сучасна українська література вирізняється посиленою увагою до історичної тематики: письменники звертаються в основному до переломних, знакових сторінок історії, прагнуть переосмислити їх з позицій сьогодення, сформулювати висновки для сучасності. Серед

«улюблених» тем сучасних авторів – козацька доба, період національно-визвольних змагань першої третини ХХ століття, діяльність Української повстанської армії (УПА). Водночас дослідники слушно зазначають, що на сьогодні фактично відсутні твори про події Другої світової війни в Україні: цей історичний період представлений в основному написаними в період радянської влади патетично-піднесеними творами про героїчну ходу Червоної армії і романтику боротьби радянського народу проти німців. Отже, на часі твори, у яких по-новому осмислюватимуться події минулого, одним із яких можна вважати роман «Танго смерті» Юрія Винничука, що був визнаний найкращою книжкою 2012 року за версією Бі-Бі-Сі.

Юрій Винничук – один із патріархів української літератури пострадянської доби, поет, прозаїк, перекладач, краєзнавець, упорядник антологій. Його роман «Танго смерті» набув широкого резонансу в суспільстві, отримав низку рецензій і відгуків, як позитивних, так і негативних, у періодичних виданнях та на Інтернет-форумах. Проте на сьогодні твір залишається фактично не дослідженим літературознавцями: наявні лише поодинокі публікації, у яких зроблено спроби проаналізувати окремі аспекти змісту чи форми. Фактично поза увагою залишаються сюжетно-композиційні особливості, жанрово-родові ознаки, специфіка образної системи. Отже, недостатнє дослідження окресленої проблеми, її практична і теоретична цінність визначають актуальність нашої статті.

Мета статті – дослідити жанрово-стильові і проблемно-тематичні особливості роману Юрія Винничука «Танго смерті», запропонувати методичні рекомендації до вивчення цього твору студентами-філологами.

У романі Юрія Винничука «Танго смерті» переплітаються дві сюжетні лінії – історична й сучасна. Основною є історична, дія якої розгортається у Львові в 1920–40-х роках. Як відомо, у листопаді 1918 р. було створено Західноукраїнську Народну Республіку, столицею якої став Львів. Це стало приводом до початку дворічної польсько-української війни. Повстання проти української влади у Львові підняли студенти та гімназисти – «Орлята», яких у Польщі вважають національними героями. Бої за Львів тривали близько двадцяти днів, а потім польські війська встановили владу в місті. Поляки діяли послідовно й жорстко: українським студентам було заборонено навчатися в університеті; викладачі та студенти таємного українського університету (1921–25 рр.) зазнали арештів [1]. В 1930 р. польський уряд розпочав політику пацифікації – насильницьких акцій та репресій проти українського населення Галичини. Це активізувало радикальний спротив Організації українських націоналістів (ОУН): було вбито кількох відомих польських політиків, зокрема міністра внутрішніх справ Броніслава Перацького.

У періодичних виданнях та літературі 1920-х років Львів порівнюється із пороховою бочкою, що може вибухнути від першої ж іскри: міжетнічні

конфлікти поляків, українців і євреїв досягли свого апогею. Проте Юрій Винничук по-своєму бачить Львів перед Другою світовою війною – як ідилію, у якій національні та релігійні відмінності видаються неістотними супроти найважливішої, спільної для усіх ідентичності львів'янина. Його підхід збігається з думкою польського географа й дипломата Євгеніуша Ромера, який зазначав, що етнографічна лінія між поляками та українцями в Галичині на той час «проходила через подружнє ложе», а Львів лежить якраз на його середині. Тому, стверджував учений, немає польського чи українського Львова, а є один спільний польсько-український Львів.

Юрій Винничук творить власний образ міста: немов би не було ні українсько-польської війни, ні погромів, ні репресій. Єдиний розділ роману, що розповідає про підготовку та виконання ОУНівцями атентату інспектора поліції Лукомського, описано в гумористичному тоні. Натомість зазначимо, що п'ять розділів сюжетної зав'язки роману «Танго смерті» присвячені описові місцевих базарів, вулиць, кнайп, переказуванню байок, бувальщин та гуморесок міжвоєнного Львова. З перших сторінок твору автор вводить читача в легендарно-загадковий світ Львова: він акцентує увагу на мультикультуралізмі міста; описує традиції і звичаї різних етносів, що мешкали тут (ієреїв, німців, українців, поляків); передає особливу атмосферу, що панувала в місті у 20–30-х роках ХХ ст., а потім фіксує зміни, що відбулися в період Другої світової війни.

З цього приводу Юрій Винничук зазначав, що йому довелося велику кількість часу провести в бібліотеці: «Коли я працював над книжками про Львів, то я шукав усілякі легенди, робив ксерокопії, сканував і фотографував безліч різного матеріалу, який міг мені знадобитися пізніше. Мене цікавив побут Львова – що їли, як жили, які були звичаї, як розважалися. Я назбирав стільки матеріалу, що міг написати книжку на будь-яку тему: і кнайпи Львова, і львівська кава, зараз про львівську кухню пишу. Я ніби жив душею в тому старому Львові, тому мені писалося дуже легко. Я вже в процесі роману у свої записи не дуже заглядав. Багато вже писав з голови» [2].

Особливою була доля Львова в період Другої світової війни. Згідно з планом Молотова-Рібентропа Львів, як і вся Галичина, мав увійти до складу Радянського Союзу. Через неузгодженість дій 12 вересня 1939 р. німецька армія почала облогу міста [1]. 19 вересня до міста увійшла радянська армія. Врешті, 20 вересня німці залишили околиці міста, а через кілька днів польське командування здало його радянським військам. У тексті роману це описано так: «... передові частини советських моторизованих військ і танків вийшли на Личаківську рогатку з боку Винників, Львів готовий розпочати війну на обидва фронти, східний кордон міста гарячково укріпили, щоб відбити будь-яку спробу советів вдертися в місто. А тим часом і німці підходять з півдня у напрямку

Винників, а за якийсь час обидві армії зупиняються, мовби набираючи сил перед несамовитим ударом, в повітрі росте тривога і непевність» [3, с. 260]. І врешті-решт 22 вересня до міста увійшли більшовицькі війська, а за ними й загони Народного комісаріату внутрішніх справ (НКВС). Одразу після цього почалися масові репресії і депортації до Сибіру, як це було і в Наддніпрянській Україні.

22 червня 1941 р. почалася радянсько-німецька війна. Енкаведисти влаштували масове знищення в'язнів, переважно української і польської інтелігенції. 30 червня 1941 р. до Львова увійшла німецька армія, одним із перших увійшов батальйон «Нахтігаль», що був укомплектований з українських націоналістів. 30 червня на площі Ринок бандерівці проголосили Акт відновлення української держави, не питаючи дозволу в німців. Цим вони налаштували проти себе німецьке командування, почалися репресії. У Львові було створено концентраційні табори «Шталаг-329» на Цитаделі і Янівській. Єврейське населення зігнали в гетто у північній частині міста, яке було знищене в 1943 р. [1].

У романі акцентовано увагу на масовому винищенні євреїв у Львові в час Другої світової війни; злочинах нацистів та більшовиків. Письменник переконаний, що страшних погромів місцеві українці у Львові не влаштували – було лупцювання, причому тих євреїв, котрі прийшли разом із «визволителями» (більшовиками) і почали «визволяти» львів'ян з їхніх квартир. Лупцювання те ж ніяк не співмірне з розмірами катастрофи, котру організували нацисти. Спираючись на спогади Євгена Наконечного («Шоа» у Львові), Юрій Винничук нагадує, що відповідальність за винищення євреїв цілковито лежить на нацистах. Сили зла, проте, зображено в книжці переважно збірними образами, не індивідуалізовано (це стосується і нацистів, і більшовиків) [4].

Окрім того, Ю. Винничук ретельно фіксує ті руйнації, яких зазнало місто: «У всіх кінцях міста димлять руїни. Личаківський цвинтар засипаний бомбами, особливо пантеон Оборонців Львова. Німці з завзяттям атакують район шпиталів, вишукують двірці, промислові об'єкти, кавярні, але бомби не завше потрапляють у ціль. Ті, що призначені для головного двірця, падають на Городоцьку, руйнують костел Єлизавети і кілька будинків, призначені для Цитаделі – нищать церкву на Коперника та будинки. В руїнах гине багато жінок і дітей. Спалахують пожежі, котрі львів'яни спочатку з ентузіазмом гасили, а потім покинули, коли гасити вже не було чим» [3, с. 237–238]. Це все фіксується автором у хронологічній послідовності: у процесі викладу подій поєднуються газетні замітки і репліки звичайних міщан, що посилює відчуття достовірності описаних подій.

Значна частина твору присвячена реалістичним описам радянських військ і реакції на них львів'ян: «... вигляд їхньої був якийсь дикий, мовби

вийшли вони з підземелля у своїх землистого кольору довгих шинелях і так само довгих аж до колін «гімнастьорках», а широчезні галіфе, що метлялися при ході, кирзаки, з яких визирали сірі брудні онучі, гвинтівки на шнурках і шпичасті «будьоновки» з червоними зірками творили з них карикатуру на військо, якби не військова техніка, якби не танки й гармати, якими польське військо похвалитися не могло. Найбільше дивували львів'ян обличчя визволителів, серед них було дуже мало європейських, здебільшого то були обличчя вилицюваті, обвітрені, худі й недобрі, в очах світилася осторога і недовіра...» [3, с. 270].

Мешканці міста спостерігають за новими порядками, за тими змінами, що відбуваються в місті, але особливе здивування викликають у них манери і поведінка радянських військових: «Советські люди, які прибули в Галичину, викликали в нас неабиякий подив, вони геть інші, вони не звикли вітатися на вулицях, піднімаючи капелюха чи кашкета, не просять вибачення, коли когось штовхнули, всюди, де є черга чи більше скупчення людей, поводяться, як дикуни, лаються і грубіянять, а найпопулярнішим словом серед міліції, двірників і взагалі будь-якого советського урядовця є «давай»: «давай назад», «давай вперьод», «давай прахаді», і всім вони тикають, незважаючи на те, якого віку людина, зайшовши до галичан у хату, ніхто з них не скине шапки. Простих робітників за зовнішністю приймають за інженерів чи навіть за буржуїв, бо вбрані набагато краще за їхніх службовців» [3, с. 280]. «А вчора наш курс повели до театру на п'єсу Корнійчука «Богдан Хмельницький». ... І чимало советських жінок, які вже встигли причепуритися в наших крамницях. Але ти б бачив, як то все виглядало! На одних – довгі вечірні сукні, спущені по халявах кирзаків, на других – уже муслінові сукні ясно-рожевої барви, і жодна навіть не здогадується, що це жіночі нічні сорочки! А треті вбрали на себе нічні вишивані сорочки «мілянез», які мають велике декольте. За відсутності бюстгальтерів, особливо якщо спостерігати за цим з балкона, картина вимальовувалася незабутня. А коли в такій «сукні» товаришка потрапляла на просвіт, то можна було роздивитися й те, що вона мала під сподом, а там – часто не польські тендітні майточки, а советські майталеси до колін» [3, с. 285].

Низький рівень культури радянських офіцерів і їхніх дружин стає предметом окремої уваги. Усе це Юрій Винничук фіксує через діалоги львів'ян, перекази, анекдоти, кумедні ситуації: «Нині рано йду попрі пам'ятник Яну Собеському. Як відомо, усі совети думають, що то пам'ятник Хмельницькому і фотографуються на його фоні. Йду і чую – один другому каже: «Ти сматрі і здесь памятник Хмельницькому!» На це поляк: «То пшецеж не ест Хмельницькі, але Собескі!» — «Ну, канешна, саветській Хмельницькій, саветській. У нас всьо саветскае» [3, с. 284]. «Йой, слухайте, що я нині мала! Той дурний капітан, що в мене поселився, нині погрожував мені револьвером за саботаж. Я кажу: шо ся стресло? А він

веде мене до кльозету, смакає за ланцюжок і верещить, жи вода не спливає без перерви, так що він ніколи не може встигнути помити голову. – Та то ти не перша, хто вповідає, жи вони унітаз мають за вмивальник, ба навіть воду з нього п'ють і ще нарікають, що він надто низько» [3, с. 285]. З цього приводу Андрій Дрозда зазначає: «В деяких подібних епізодах Юрій Винничук досягає трагікомічного ефекту рівня «Пригод бравого солдата Швейка» [5]. На нашу думку, ці фрагменти роману відкривають ті сторінки суспільної історії, які залишалися поза увагою авторів академічних видань, шкільних підручників, фахових публікацій, а отже, є практично невідомими для широкого загалу.

Загалом роману притаманна фрагментація тексту, велика кількість епізодів, другорядних персонажів, які можуть з'явитись на початку книжки, а потім у самому кінці. Книжка складається приблизно з шістдесяти розділів, а текст побудовано на чергуванні розділів про події з життя авторового ровесника науковця Мирка Яроша та розділів із рукопису загиблого в 1947 року Ореста Барбаріки. Історична сюжетна лінія розгортається через опис пригод чотирьох хлопців: українця Ореста Барбаріки, поляка Яська Білевича, німця Вольфа Єгера, єврея Йозефа Мількера. У творі повідомляється, що їхні батьки загинули в битві з більшовиками 17 листопада 1921 р. поблизу сучасного с. Базар Житомирської області, коли зазнала поразки Волинська група Армії Української народної республіки (УНР) під командуванням Юрія Тютюнника. Якщо звернутися до документів, то виявляється, що єврей Леопольд Мількер та німець Ернест Єгер справді загинули під Базаром у боротьбі за українську державу [6].

Хлопці бешкетують, закохуються, багато регочуть і гуляють рідним містом, шукають роботу, але й себе також. Саме через їхні образи дещо в гумористичному тоні порушується екзистенціальна проблема пошуку людиною свого життєвого шляху, призначення людини. Юрій Винничук через низку комедійних ситуацій описує зміну видів діяльності Ореста Барбаріки: торгівля морозивом, робота шоколадним мімом у магазині, праця в похоронному бюро та в бібліотеці (нинішній бібліотеці імені Василя Стефаника). Хлопці поступово дорослішають, коли над Львовом нависла подвійна загроза: радянська й німецька окупації, війна. Авторі рецензій критикували Юрія Винничука за опис такої малоймовірної дружби між хлопцями та їхніми матерями; вони зазначали, що етнічні громади жили у Львові ізольовано одна від одної [5; 7]. Проте, на нашу думку, це допомагає читачу краще уявити мультикультуралізм міста, особливості традицій різних народів, ситуацію, у якій вони опинилися.

У сучасній сюжетній лінії центральним персонажем є професор Мирко Ярош, який у кінці згадує своє попереднє життя і з'ясовує, що це в нього перевтілилась душа Ореста. Це все відбувається завдяки мелодії танго, яка містить дванадцять нот, які по-особливому вплітаються в якусь іншу

мелодію і мають дивовижну властивість – людина, що перед смертю їх почує, зможе в наступному житті пригадати своє попереднє життя, якщо почує цю мелодію повторно. Письменник зазначає, що ці дванадцять нот були відомі ще в стародавньому світі, згадки про це містяться в давніх трактатах, а елементи збереглися в танці турецьких дервішів. Подібну мелодію грали й музиканти Янівського концтабору під час Другої світової війни: «Я вже чув версії, що такої мелодії насправді не існує. Однак це не так. Я розмовляв з реальними людьми, які були в концтаборі. Вони називали точно цю мелодію. Крім того, її назва є в багатьох спогадах. Це відоме польське танго «*To ostatnia niedzila*», яке в російському варіанті називалося «*Утомленные солнцем*». І сама назва «танго смерті» походить ще з часів, коли під це танго в 30-х роках ХХ ст. закохані стрілялися. Це танго виконували музиканти консерваторії. Також вони на вимогу начальства концтабору виконували популярні композиції» [2].

Навіть читання роману «Танго смерті» (поєднання епізодів з різних сюжетних ліній) місцями нагадує танець танго – чергуванням наближення й віддалення танцюристів, змінами напрямків їхнього руху [8]. Очевидно цей прийом автор використовує, щоб передати амплітуду історичних змін, які пережили персонажі, зокрема ті, про котрі йдеться в рукописі Ореста. Писати про період дитячого байдкування в мирний час і про воєнний період, що забрав життя, неможна було однією мовою, потрібно було змінювати тональність, переходити від комічного до серйозного. Саме у зв'язку із мелодією танго розгортається любовна тематика, стверджується, що близькі душі, шукають одна одну в наступних життях, так, зокрема відбулося в Мирка з його студенткою, колишньою нареченою його сина Данкою, яка виявилася дружиною Ореста Лією; у Йосифа Мількера і його учениці-скрипачки, якій вдалося правильно відтворити мелодію.

Фактично «Танго смерті» – роман про міжвоєнний і воєнний Львів. Проте автор, окрім творення образу самого міста, особливу увагу звертає на окремі його об'єкти, зокрема читача найбільше інтригують описи львівської бібліотеки: дивовижні фантастичні працівники (зокрема пані Конопелька), описи бібліотеки як безмежного фантастичного лабіриту, пригоди, які чекають на Ореста Барбаріку. Літературознавці зазначають, що розділи, дія яких відбувається в бібліотеці, виконують функцію ретардації. Водночас зазначимо, що образ львівської бібліотеки безпосередньо пов'язаний із присвятою Євгенові Наконечному, який упродовж тривалого часу її очолював. Юрій Винничук зазначає, що Євген Наконечний «наполегливо, але делікатно» схилив його до написання подібного твору, оскільки сам письменник не планував писати роман про події Другої світової війни, а займався періодом ХVІІ ст. (що стало основою для роману «Аптекарь»).

Роман «Танго смерті» Юрія Винничука написаний у добу постмодернізму, тому однією з найвиразніших його ознак є інтертекстуальність, яка

виявляється у зв'язку з творчістю Маркеса, Борхеса, Кортасара, Касареса, Акутагави, а також класичною готичною прозою (сам письменник зазначав, що йому подобається магічний реалізм [4]). В оформленні книжки Юрій Винничук використав фотокартку з описаного історичного періоду. У самому романі є графічні малюнки квіток з рукопису Войнича XV ст., який досі не прочитаний. Це пов'язано з тим, що він згадується в романі – його розшифровує головний герой [3].

Загалом Юрій Винничук зазначає, що ставив перед собою завдання написати роман, у якому є закручений сюжет: «Вважаю, що в кожному романі має бути стержень, який тримає весь зміст. Але я намагався писати все-таки роман, не якийсь поп-арт, не детектив і не книжку жахів. Я хотів написати щось серйозне. І мені здається, що там є якісь достатньо поважні епізоди, які витягують цей роман вище масової літератури» [2]. Аналіз змісту твору дав змогу стверджувати, що в ньому поєднуються ознаки історичного, пригодницького, детективного, містичного романів.

Вважаємо доцільним запропонувати роман Юрія Винничука «Танго смерті» для ознайомлення студентам-філологам у процесі опанування ними курсу «Історія української літератури (сучасність)». Для правильного розуміння й ефективного аналізу художнього тексту вони мають актуалізувати свої знання з історії України, світової літератури, музичного мистецтва, попереднього курсу української літератури. Оскільки зазначений роман потребує комплексного усебічного дослідження, то можна запропонувати студентам теми для індивідуальних проєктів. Досвід показує, що такий вид навчальної діяльності викликає інтерес у майбутніх учителів української літератури, оскільки дає їм змогу обирати завдання відповідно до сфери їхніх інтересів. Зокрема для підготовки доповіді за темою «Творчість Юрія Винничука у контексті української літератури к. XX – поч. XXI ст.» студенти використовували аудіо та відеоматеріали за творами письменника (мультиплікаційні фільми «Історія одного поросятка», «Один день із життя метелика», короткометражний фільм «Трагічне кохання до зрадливої Ньюьски»), цитували різні поетичні та прозові тексти митця для кращого розуміння присутніми особливостей мистецького стилю, зачитували рецензії і відзиви про творчість митця. Під час розповіді про історію Львова 20–40-х років XX ст. студенти зверталися до історичних праць і документів, спогадів очевидців.

Загальними для всіх були завдання, спрямовані на характеристику сюжетних ліній роману: історичної та сучасної; аналіз окремих образів твору, зокрема образу Львова, образу бібліотеки, образів головних героїв; дослідження проблематики, культурологічного контексту, особливостей авторського стилю. Зазначимо, що під час заняття студенти вступали у своєрідну дискусію з авторами критичних рецензій і відзвів, прагнули спростувати окремі зауваження.

Пропонуємо орієнтовні запитання за змістом роману:

– схематично позначте обидві сюжетні лінії – історичну й сучасну, знайдіть точки їх перетину, визначте композиційні й жанрові особливості роману «Танго смерті»;

– охарактеризуйте роль мелодії танго в розгортанні сюжетних ліній і побудові композиції. У яких творах української літератури ви ще натрапляли на виразні описи танцю?

– на основі аналізу тексту твору й історичних досліджень сформулюйте авторську концепцію історії Львова;

– на основі дослідження тексту роману та критичних рецензій висловіть ваше ставлення до міфу про мультикультуралізм Львова, який творить автор? У яких із прочитаних вами творів присутні подібні мотиви?

– охарактеризуйте образ Львова за романом «Танго смерті», проаналізуйте засоби його творення.

– у яких творах вітчизняної літератури ще описані образи міста? Чим визначаються особливості творення цих образів представниками різних літературних напрямів?

– доведіть, що зазначений роман є зразком постмодерністської літератури;

– проаналізуйте інтертекстуальні зв'язки роману «Танго смерті» з іншими творами української і світової літератури.

1. Історія Львова. У трьох томах. Ін.-тут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів : Центр Європи, 2006. **2.** Винничук Юрій. «Танго смерті» / Ю. Винничук – [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.bbc.co.uk/ukrainian/entertainment/2012/10/121026_book_award_vynnychuk.shtml. **3.** Винничук Ю. Танго смерті / Юрій Винничук. – Харків : Фоліо, 2012. **4.** «Танго смерті» Ю. Винничука – вир історії і містифікації – [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.bbc.co.uk/ukrainian/entertainment/2012/11/121116_book_2012_interview_vynnychuk_ek.shtml. **5.** Дрозда А. Фікція супроти фактів / Андрій Дрозда // [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zbruc.eu/node/10583> **6.** Коваль Р. Рейд у вічність / Роман Коваль. – К. : Дюкор, 2001. **7.** Гаврилів Т. Дві мандрівки в одне місто / Т. Гаврилів // [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zbruc.eu/node/10722>. **8.** Стасілевич Є. Певно, найкращий роман останніх років / Є. Стасілевич // [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://litakcent.com/2012/09/27/pevno-najkraschyj-roman-ostannih-rokiv/print>.

Рецензент: д.пед.н., професор С. О. Жила.